№ 8. ՓԵՏՐՎԱՐԻ 27. 1875 ՓԵՏՐՎԱՐԻ 27. № 8.

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 5 րուբլ, կէս տարվանը 3 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Շ. Տատուրեանի խանութում։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ, Редакція „Мшакъ.“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 9—12 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզվով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառից մի կոպէկ։

«ՄՇԱԿ» լրագրի ստորագրութիւնը 1875 թւի համար, շարունակվում է։

Տարեկան գինը . . . 5 ր.
Կէս տարվանը . . . 3 „

Բացի խմբագրութիւնից կարելի է գրվիլ Թիֆլիսում և պ. Շ. Տատուրեանի խանութում։ Օտարաքաղաքացիք ուղղակի դիմում են հետևեալ հասցէով՝ Тифлисъ, Редакція „Мшакъ.“

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մի լրագիր թուրքերէն լեզուով.—Ներքին տեսութիւն. Գիւղատնտեսական՝ Մեր մեղուաբուծութիւնը. Նամակ Բօրչալուից. Նամակ Աստրախանից. Նամակ Բագուից. Ներքին լուրեր.—Արտաքին տեսութիւն. Գերմանիա. Ֆրանսիա. Թիւրքիա.—Խառն լուրեր.—Յայտարարութիւններ.—Տեղեկացոյց.—Բանասիրական. Նամակ Գերմանիայից.

ՄԻ ԼՐԱԳԻՐ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՈՎ

„Ներկայ տարվայ „Մշակի“ առաջին համարում, խօսելով այն բանի վրա, թէ որքան կովկասեան թուրք ազգաբնակութիւնը արգելք է լինում մեզանում գիւղատնտեսութեան, երկրագործութեան և հասարակական զարգացման առաջադիմութեան,—մենք ցանկութիւն յայտնեցինք, որ ինչպէս հայոց և վրաց հասարակութիւնների մէջ կան իրանց ամբոխից բարձր, մտաւոր կեանքով ապրող երիտասարդների խմբեր,—նոյն երևոյթը յայտնվէր և մեր թուրք եղբայրների շրջանում։

Ճշմարիտ՝ ամբոխը կարող է տգէտ, նախապաշարված, յետադէմ լինել,—բայց ամեն հասարակութեան մէջ, ամբոխի մակերևոյթից բարձր կան և առաջադէմ անձներ, որք դըրդում են ամբոխը առաջ գնալու, սերմանում են նոր մտքեր, պատրաստում են հնացած գաղափարների, վնասակար աւանդութիւնների, նախապաշարմունքների դէմ։

Այդ բանը չէր նշմարվում մինչև այժմ մեր թուրք ազգաբնակութեան մէջ։

Նրանց մէջ կային, այո, լուսաւորված մարդիկ, բարձր ուսում ստացած երիտասարդներ, գուցէ միայն մտաւոր կեանքով ապրող անձներ,—բայց այդ բոլոր բացառութիւն կազմող մարդիկը դարձել իրանց համար էին ապրում, բոլորովին մոռանալով թէ իրանք թուրք են, ուրեմն պէտք է նպաստեն իրանց հայրենակիցների մէջ նոր կեանքի, ընդհանուր մարդկային կրթութեան մտցնելուն, նրա ընդունվելուն և տարածվելուն....

Բայց նոքա այդ չէին անում։ Հէնց որ թուրք երիտասարդ լուսաւորվում էր,—նա այլ ևս թուրք չէր համարում իրան և կտրում էր, եթէ այդպէս կարելի է ասել, իր բոլոր ազգային յարաբերութիւնները իր համադաւանների հետ։

Մի բարձր ուսում ստացած թուրք երիտասարդ, Հասան-բէկ Մելիքով, առաջինն է, որ յաղթելով բոլոր նախապաշարմունքները, և ամեն տեսակ արգելքներ, հանդէս պիտի դուրս գայ՝ թուրքերէն լեզուով մի լրագիր հրատարակելով Բագուի մէջ։

Մենք առանձին բաւականութեամբ մեր ընթերցողների ուշադրութիւնն ենք դարձնում այդ երևոյթի վրա....

Մի լուսաւորված թուրք կամենում է, լուսաւորված [illegible] թուրք [illegible]....

Երիտասարդը մեծ դժուարութիւններով ձեռք է բերել իր լրագրի համար տառեր Կ. Պօլսից և ահա այս տարի ձեռք պիտի տայ իր հրատարակութեանը։

„Նրա լրագիրը „Էկինչի“ (երկրագործ, մշակ) անունով, կը հրատարակվի երկու շաբաթվայ մէջ մի անգամ և կարժենայ 2 րուբլ տարին։

Կը յիշենք այստեղ կարճ կերպով լրագրի պրօգրամը՝ 1) Առաջնորդող յօդվածներ առողջական պահանջմանց մասին, ցոյց տալով մահմետական տարրի թէ բնական, թէ հասարակական կեանքի պակասութիւնները։ Լրագիրը պէտք է ջանայ միջոցներ գտնել մահմետական տարրի անշարժութիւնը յաղթելու համար, հեռու պահելով իրան այն ամեն երևոյթներից, որք կարող են երկպառակութիւն պատճառել պետական կազմակերպութեան այլ ազգութիւնների հետ։ 2) Երկրագործական բաժին։ 3) Ուսումնական բաժին, մանաւորապէս բնակիչների տնտեսական և քաղաքային դրութեան մասին։ 4) Խառն բաժին, որ կը պարունակէ քաղաքական լուրեր, տէրութեան կարգադրութիւններ, տեղական կարգադրութիւններ, դատաստանական վճիռներ և այլն։

Ինչպէս ընթերցողը տեսնում է սա մի բոլորովին նոր երևոյթ պէտք է լինի մեր մահմետական ազգաբնակութեան կեանքի մէջ։ Յուսանք որ պ. Մելիքովի յանձն առած գործը արձագանք կը գտնի նրա համադաւանների շրջանում, յուսանք որ նրա լրագիրը առաջին քայլ կը լինի՝ մի անշարժ տարր եւրոպական ընդհանուր մարդկային լուսաւորութեան հետ ծանօթացնելու և նրա ուղղութեան հետ հաշտեցնելու համար։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ.—ՄԵՐ ՄԵՂՈՒԱԲՈՒԾՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Եթէ ում և իցէ պատահիլ է ուշադրութիւն դարձնել մեր բոլոր Կովկասի դրութեանը, սորա դաշտերին, սարերին, ձորերին, սորա անհամեմատ ծաղիկներին, որք սկսում են շուտով գարնանից ծաղկել և չեն վերջանում մինչև ձմեռը, եթէ պատահիլ է ուշք դարձնել և մեր բարեբեր հողերի և հիանալի օդի և ջրի վրա,—պէտք է կամայ ակամայ ցաւի մեր խեղճ գիւղական կառավարութեան վրա, նորա ամեն կողմից թշուառ դրութեան վրա։

Բայց եթէ մենք թողնենք բոլոր գիւղական տեսակ տեսակ օգտաւէտ արհեստները, որք կարող են նոյնպէս մեծ օգուտներ բերել, և վեր առնենք միայն մեղուաբուծութիւնը ու սկսենք նրանով պարապիլ ինչպէս հարկն է,—կարող ենք ստանալ այնպիսի մեծ օգուտներ, որոնց նման չէ կարելի սպասել ոչ մի ուրիշ գիւղական աղբիւրից։ Իմ խօսքերիս վկայութիւն կարող են լինել մեր Թիֆլիսի նահանգի Լօռու սահմանի անտառներն ու այրերը, որոնց մէջ մեծ քանակութեամբ է գտնվում մեղրը։ Շատ հասարակ բան է համարվում գտնել ծառի մէջ (ծառի փչակում) 3 կամ 4 պուդ մեղր, որին գիւղացիք ասում են ծառատ, իսկ քարի միջի այրերում պատահում է գտնել ճանճեր աւելի էլ շատ մեղրով՝ նորան ասում են քարատ։

Շատ անգամ պատահում է որ ճանճերը քարի մէջ գտնված այրերում այնպիսի տեղ են մեղր ածում, որ նրան մօտ գնալու հնար չէ լինում ոչ մի կերպով, և շատ անգամ պատահում է որ ճանճերը այնքան մեղր են ածում որ այրի մէջ մինչև անգամ տեղ չէ լինում. այն ժամանակ սկսում են ածել մեղր այրի դուրսը, այնպէս որ հեռուից երևում են փայլուն լոյսի նման մեղրի հացերը։ Այն ժամանակ որսկանները հաւաքվում են յիշեալ տեղը և սկսում են հրացանով տալ. թէպէտ պատահում է որ մեղրի կտորներ յաջողվում է վերածել, բայց մեծ մասամբ բոլոր չարչարանքները իզուր են անցնում։ Երեխաները սովորում են այդպիսի մեղրի տեղերը, գնում են արևի տաք ժամանակ որտեղ որ քարատ կայ՝ արևի զօրութենից մեղրը հալվում է ու կաթում և երեխաները հաւաքում են։

Շատ անգամ պատահում է, որ գտած ճանճերը այրի կամ ծառի միջում յարմար տեղ են լինում, այնպէս որ առաջին գտնողին պիտի պատկանեն, որ և սկսում է ամեն տարի առանց նեղութեան և աշխատանքի իրան այս ձևով սեփականած ճանճերից մեղր ստանալ։ Ըստ հասարակ մեր ճանճապահներին յայտնի չեն մեղուներ պահելու արհեստի մէջ այն աշխատութիւնը և հոգսերը որին սովոր են եւրօպացիները։ Մեր ճանճապահները բաւականանում են գարնանը ճանճերին ձմեռանոցից դուրս դնելով, բայց ոչ կերակրում են ոչ էլ նայում են թէ արդեօք փեթակի մէջ գտնված ճանճերը ինչպէ՞ս են ձմեռը անցկացրել.... Ուղղակի դնում են դռան առաջ և եթէ ճանճերը փեթակից թռչում են՝ նշանակում է թէ կենդանի են, եթէ ոչ՝ նշանակում է որ սատկել են և այն ժամանակ այդ տեսակ փեթակ առանց ուշադրութեան կողմն են դնում և իրանց մի հարց էլ չեն առաջարկում՝ թէ արդեօք ի՞նչ է պատճառը որ ճանճերը մեռել են։

Ճանճերի բազմանալու ժամանակ, երբ առանձին հոգսեր են հարկաւոր, երբ նոր մեղուներին պէտք է բռնել, առհասարակ ուղարկում են փեթակների մօտ այնպիսի մարդկներին, որք անընդունակ են այդ հոգսերը քաշելու՝ կամ ծերունիներին, կամ գիւղի ամե-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻՑ

Վիւրցբուրգ 12 փետրվ.

Սորանից առաջ ես տեղեկութիւն տուի «Մշակի» կարդացողներին այն մարդասիրական վարմանց մասին, որ Եւրօպայում ունեն դէպի անպաշտպան մեռելանման անձներ, որք ճշմարիտ ննջեցեալների հետ խառն շատ անգամ թաղվում են։ Այժմ տեսնենք թէ ինչպէս են կատարում կենդանի մնացողները իրանց վերջին պարտաւորութիւնը դէպի ննջեցեալները և նոցա թաղումը գերեզմանատան մէջ։

Երբ որ դիակ պահելու նշանակած ժամանակը վերջանում է, և մարդիկ համոզվում են, որ արդէն քայքայված մարմինը պէտք է զետեղել գերեզմանի մէջ, որ չափականէ օդը, վնասելով կենդանի մարդկերանց,—այն ժամանակ ազգականք, ծանօթք և յարգողք վճռում են ննջեցելին վերջին պարտք տալու, այսինքն նրան թաղելու։ Եթէ ննջեցեալի մարմինը մի այլ գերեզմանատանն է դրած, քան թէ այն գերեզմանատան, ուր նրան պէտք է թաղեն (որովհետև ամեն հանգստարանում չը կայ ննջեցելոց տուն), այն ժամանակ դնում են կառքի վրա և տանում են ուր պէտք է թաղվի։

Ձեռքերով երբէք չեն տանում դագաղը, այլ միշտ կառքի վրա դրած։ Լուտերականների մօտ քահանան սպասում է ննջեցեալին գերեզմանատան մէջ, իսկ կաթօլիկների մօտ թէև քահանան գընում է դագաղի հետ միասին, բայց և այնպէս դագաղը դրած է լինում կառքի վրա, ուղեկորները և քահանաները քայլում են հանդարտ և խաղաղ, շատ անգամ զոյգ զոյգ։ Մարդիկ ծածկած ունեն իրանց գլխարկները։ Ամենայն ծէսերը կատարվում են հանդարտ, կարճ ժամանակի ընթացքում առանց ձայնը բարձրացնելու. սուգը և ճշմարիտ ցաւը այստեղ գոռալու մէջ չեն արտայայտվում՝ սուգը և արտասունքը լինում են հանդարտ...

Հոգևորականի աղօթքից և հանգուցեալի կարճ կենսագրութիւնը ասելուց յետոյ, մարմինը դնում են գերեզմանի մէջ, մի սաժէն խորութեամբ։ Թաղումից յետոյ չը կայ ոչ մի քելեխ կամ ողորմաթաս, չը կայ մի խօսքով ոչ մի հացկերոյթ, որ մեզանում շատ են սիրում։ Շատ շատ այդ տեսակ հացկերութեան նշոյլը, այն էլ ամենահամեստ կերպով, կարելի է գտնել մի քանի տեղերի կաթօլիկ գիւղացի բնակիչների մօտ։

Գերեզմանները փորած են կարգով և ամեն մի գերեզմանի մէջ պարունակվողի անունը գրվում է հանգստարանի ժապավինեալ մատեանի մէջ՝ օրինակ այս կարգում, այս համարում, այս թւում և այլն թաղված է այս ինչ մարդի մարմինը, որ հարկաւոր ժամանակին հեշտութեամբ կարողանան գտնել գերեզմանը։ Պէտք է աւելացնել, որ բոլոր գերեզմանները ծածկված են ծաղիկներով, մանաւանդ բողոքականների մօտ։ Ամենայն ընտանիք իր ննջեցեալի հողի բլուրի վրա ցանում է զանազան գեղեցիկ և հոտաւէտ ծաղիկներ,—այնպէս որ գերեզմանատունը մի կատարեալ ծաղկանոց է։ Այս ծաղիկների մօտ երբեմն բարձրանում են արձաններ, որոնց մէջ շատ անգամ քանդակած է կամ զետեղած ապակու տակ հանգուցեալի կենդանի ժամանակից քաշած պատկերը և տակին գրած նրա անունը և այլն։

Պէտք է ասել, որ գերմանացիք այսպիսի մի չքեղութիւն տալով իրանց հանգստարանին, կարծես կամեցել են իրանց արդարացնել որ առողջապահութեան կանոնների պահանջմանց դէմ են վարվում։ Ես երկու պակասութիւն եմ տեսնում սրանց գերեզմանատների մէջ՝ մինը որ մարմինները սաստիկ մօտիկ են թաղում միմեանցից (թէև այս հասկանալի է, որովհետև գետինը շատ թանգ է), երկրորդ որ սոցա գերեզմանատները ըստ մեծի մասին կամ բոլորովին կպած են քաղաքին, կամ մինչև անգամ իսկ քաղաքի մէջ են։ Այս հանգամանքները, առանց այլևայլութեան, պէտք է շատ վնասակար լինեն մերձակայ տներում բնակվողներին։

Այս փոքր նկարագրութիւնը անելուց յետոյ, դառնանք դէպի մեր հայրենիքը և յիշենք թէ ինչպէս են կատարվում մեզանում թաղման ծէսերը, և թէ ինչ աւելորդ և վնասակար սովորութիւններ կան, որք առաջ են եկել ոչ թէ եկեղեցու ուղղութիւնից, այլ մացնվեցան եկեղեցու ծառայողների և ժողովրդի տգիտութեան շնորհով։

Ես իմ առաջին նամակիս մէջ նկարագրելով ննջեցելոց տուն, խոստացել էի կրկին այդ հարցին վերադառնալ, այդ պատճառով ցանկանում եմ դորա մասին ես աւելացնել հետևեալը։

Ով որ ման է եկել այժմեան Հայաստանի մէջ, ի հարկէ բացի քանդված եկեղեցիներից և թողած գերեզմանատներից աւելի ոչինչ չէր կարող տեսնել։ Եթէ ուշադրութիւն դարձնենք այդ գերեզմանատների վրա, կը տեսնենք, որ մինչև այժմ շատ տեղեր մնացել են փոքր եկեղեցիների աւերակներ, որք անուանվում են մատուռ։ Այդ մատուռներն եղել են երևի թէ պահարաններ ննջեցեալների մարմինների, մինչև նոցա թաղելը. ուրեմն վերանորոգելով և յարմարեցնելով այդ եկեղեցիները, ուր որ հարկաւոր է, և միացնելով նրանց հետ բժշկական հոգացողութեան միջոցներ,—մենք կունենանք եկեղեցական պատմութեան վրա հիմնված ննջեցեալի տուն, որ եթէ կամենանք, կարող էք անուանել գերեզմանատան մատուռ։

նածոյլ մարմինները են ուղարկում։ Եւ սրանք. անկարող լինելով մեռելների մասին օրինաւոր հոգսերը տանելու, մեծ մասամբ առաւօտ գնալով փեթակի մօտ, մնում են այնտեղ մինչև երեկոյ և քնում են քաղցր քնով մեռելների ձայնի (օրօրի) տակ.... Եւ այսպէս անցնում է ժամանակ մինչև որ հասնում է մեղր կտրելու օրը։

Մեր ծանձապահները չեն կարող իրանց երևակայել, թէ ինչպէս ուրիշ կենդանիների, նոյնպէս և ծանձի մասին մարդը առանձին հոգսեր պէտք է ունենայ. նոքա կարծում են թէ ծանձի համար ոչինչ բան հարկաւոր չէ։

Չը նայելով այդ տեսակ անհոգ տնտեսութեան, մեր երկրում փեթակը շատ անգամ տալիս է տարին մէկից մինչև երկու պուդ մեղր, իսկ մէկ պուդից պակաս երբեք չէ տալիս։ Ուրեմն աւելի էլ կը տար իր տիրոջը եթէ սա օրինաւոր կերպով հոգար մեղուների մասին. այն ժամանակ ծանձապահութիւնը կարող էր դառնալ մի շահաւէտ և հիմնական արհեստ։ Իսկ մեր մեղրը համարվում է ամենալաւ տեսակից։

Միզանում մեղրի պուդը ծախվում է 6, 7 և 8 րուբլով, իսկ վեցից պակաս երբեք չէ ծախվում։ Վեց րուբլ պուդը մենք համարում ենք արժան, բայց չը նայելով այդ արժանութեան, երեսուն փեթակ ունեցողը, տարինը երեսուն պուդ մեղր ամենաքիչը ստանալով, կը վաստակէ 180 մինչև 200 րուբլ. չը նայելով որ նա ծանձապահութեան մէջ ոչինչ նեղութիւն չունէր, մեղուներին չէր կերակրում, նրանց մասին չէր հոգում, ինչպէս որ հոգում է այլ կենդանիների մասին....

Ծանձ պահելը, որ ուրիշ երկրներում շատ արդիւնաւոր մի արհեստ է համարվում, մեզանում գիւղական տնտեսութեան մի հիմնական ճիւղ չէ համարվում և գիւղացին երբեք չէ կարող ասել՝ այս տարի ես ապահով եմ, որովհետև այսքան ծանձեր ունեմ։ Նա այդ չէ կարող ասել, որովհետև չը գիտէ արդեօք ինչ կարող է պատահել մեղուների հետ տարվայ ընթացքում. նա նրանց մասին բոլորովին չէ հոգում և չէ էլ կարող՝ ծանօթ չը լինելով ոչ ծանձի բնութեան, ոչ նրա տնտեսական կառավարութեան հետ։

Վ. Ք.

ՆԱՄԱԿ ԲՈՐՉԱԼՈՒԻՑ

«Մշակի» № 1 տպած նամակը բաւական պարզ մի ընդհանուր պատկեր էր ներկայացնում այն տխուր դրութեան, որի մէջ գտնվում են կալուածատէրերը, որոնք ուզում են Բորչալուի մէջ պարապել գիւղատնտեսութեամբ։ Աշխատասէր և խաղաղասէր գիւղացիքը գրեթէ մէկ աննախանձելի դրութեան մէջ են գցած, անդադար վնասների ենթարկվելով հարևան գիւղերի Թուրքերից։

Մի օրինակ բերելու համար թոյլ տուէք որ այս անգամ պատմեմ մի անցք որ պատահել է մի քանի օր առաջ։ Գիշերը վեց աւազակներ գալիս են մի փոքր Թուրք գիւղ, որ գտնվում է Շուլավէրի մեծ ճանապարհի վերա, մօտ 40 վերստ հեռու Թիֆլիսից։ Աւազակները շրջապատում են մի գիւղացու խրճիթը, փակում են այն սենեակի դռները, ուր քնած է լինում տանտէրը իր ընտանիքով,—իրանց միջից մէկին կանգնեցնում են իբրև պահապան դռան առաջև։ Իսկ մնացածները կոտրում են ախոռի դռները և այնտեղից դուրս են տանում գիւղացու միակ ձին։ Բայց ձիան տէրը իմանալով որ այս տեսակ գողութիւնները շատ յաճախ են պատահում, սովորութիւն է ընդունում իր ձիան ոտները ամեն գիշեր շղթաներով կապել։ Մինչև որ գողերը աշխատում են ձին ազատել շղթաներից, տէրը զարթնում է, բայց դուրս գալու նորա բոլոր փորձերը ապարդիւն են մնում։ Այս միջոցին տիրոջ եղբայրը հարևան խրճթից վերա է հասնում և մի հաստ փայտի զարկով վայր է գլորեցնում պահապանին։ Իսկոյն ամբողջ գիւղի մէջ աղմուկ և աղաղակ է բարձրանում, բայց մինչև որ գիւղացիքը հաւաքվում են, գողերը արդէն փախչում են։

Առաւօտը խրճթի մօտ մէկ փափախ է գտնվում որ պահապան գողը վայր է գցել փախչելով։ Փափախի մէջ գտնվում է մէկ հմայեակ (թալիսման)՝ մէկ կտոր թուղթ, որի վերա գրած է լինում Թուրքի անունը և հօր անունը և մի աղօթք, որի մէջ ասվում է թէ նա այսուհետև քաջ և անյաղթելի է դառնում և ազատվում է ամենայն պատժից արած բոլոր յանցանքների համար։ Այսպիսով հմայեակը, որին բոլոր Թուրքերը մեծ հաւատ են ընծայում, իբրև իրանց վիճակի նախագուշակողին, փոխանակ որ օգնէր գողին և ազատէր նրան վտանգից, ընդհակառակ հնար դարձաւ այս անգամ գողին գտնելու։

Բայց և այս նոր անցքը, գուցէ ինչպէս շատ ուրիշներ կանցկենայ և կը մոռացվի, իսկ խեղճ գիւղացիք կրկին կենթարկվին գողութիւնների, աւազակութիւնների և սպանութիւնների։

Բորչալուն այս դրութեան մէջ տեսնելը մանաւանդ այն պատճառով ցաւալի է, որ այս երկիրը շատ բերրի է։ Շատ տեղ ցանքային հողերը և արօտատեղերը ոռոգանելու համար հին ժամանակներից շինած են ջրանցքներ ահագին տարածութիւնների վերա։ Այս պատճառով այս կողմերում հունձքը լինում է միշտ յաջող և երաշտութիւնները գրեթէ ոչինչ վնաս չեն բերում ցանքերին։

Բորչալուն կարող էր ոչ միայն Թիֆլիսի գաւառի, այլ և ամբողջ նահանգի շտեմարանը լինել, բայց գիւղատնտեսութիւնը այդտեղ մէկ սկզբնական դրութեան մէջ է գտնվում, վարելահողերը ահագին տարածութիւնների վերա մնում են պարապ, չը վարած, միայն այնքան հաց է հընձվում, որքան հնձվում էր պապերի ժամանակ։

Երիտասարդ հողատէրերը, որոնք բաւական գիւղատնտեսական հմտութիւններ ունեն և ցանկանում են հիմնել Բորչալուի մէջ օրինակելի տնտեսութիւններ, որ միակ միջոց է գիւղացիների մէջ զարգացնել գիւղատնտեսութիւնը, ստիպված են հրաժարվել այդ նպատակից, իրանց շուրջը տեսնելով արմատացած հակումները դէպի գողութիւն, աւազակութիւն և սպանութիւն։

Այն միջոցները, որոնք սովորաբար գործ են դրվում այսպիսի վրդովելի անցքերի դէմ, մինչև այժմեան ժամանակ մնացին անազդու։ Օրինակ, երբ երկու տարի առաջ, կ ա չ ա ղ ն ե ր ի (աւազակների) կազմակերպված մէկ խումբ երկար ժամանակ և մեծ յաջողութեամբ աւերում էր Բորչալուի գիւղերը, սարսափ գցելով ամեն տեղ, ուր երևում էր, նրանց դէմ գնելու համար կազմվեցան պահապանների երթևեկ խումբեր, որոնք բաղկացած էին նոյն իսկ բնիկ Թուրքերից, և պահվում էին գիւղերի, այսինքն գիւղացիների հաշւով։ Բացի այն որ պահապանների խումբերի պահելը թանգ էր նստում գիւղացիների համար, բայց և նոյն ինքն պահապանները յայտնի էին իրանց կասկածաւոր ձգտումներով։

Ինչպէս մի օրինակ նրանց անվստահութեան, յիշենք որ գիշերը պատելով, նրանք երկու անգամ կողոպտեցին իշխան Դմիտրի Օրբէլիանու օրանժերեն, Պոլկովնիկօ գիւղումը, տանելով բոլոր կիտրոնները և փչացնելով կիտրոնի ծառերը։

Երբ որ աւազակութիւնը սաստիկ աճում է Բորչալուի մէջ, աւազակները բռնելու համար ուղարկվում է մի խումբ, բաղկացած 100 կօզակներից։ Թէև այդ միջոցը ժամանակաւոր օգնութիւն է տալիս, բայց այնու ամենայնիւ իր նպատակին չէ հասնում։ Նոյնպէս ոչինչ հետևանքի չէ հասցնում հին ա դ ա թ ը ժամանակ առ ժամանակ ք ե օ խ վ ա ն ե ր ի ն (տանուտէրերին) և գիւղական դատաւորներին հաւաքելու և յայտնել տալու բառացի սպառնալիքներով, որ մեղաւորները և նրանց պատսպարողները սաստիկ կը պատժվին, որ նրանցից տուգանք կառնվի յօգուտ վնասվածների։

Մինչև այժմ գործածական միջոցները դեռ երկար ժամանակ չեն հանի Բորչալուն իր արդեան դրութիւնից։ Պէտք է գործ ածվէին այլ միջոցներ, որոնց ներգործութիւնը արդէն ապացուցված է այլ տեղերում։

Մենք Թիֆլիսի մէջ անդադար գանգատներ ենք լսում ուտելեղէնների թանգութեան մասին։ Ի հարկէ պէտք է ծանր լինի կեանքը Թիֆլիսում, երբ նրա նահանգումը երկրագործութիւնը անշարժութեան մէջ է գտնվում, երբ հողագործների սեփականութիւնը և մինչև անգամ անձնաւորութիւնը ապահով չեն Թուրքերի ինքնակամութիւնից, որոնց մօտ գողութիւնը համարվում է քաջութիւն։

Միայն այն երկիրը կարող է բարօրութեանը հասած համարվել, ուր զարգացած է և խոհեմաբար առաջ է մղվում գիւղատնտեսութիւնը։

Մ. Տ.

ՆԱՄԱԿ ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՑ

Անցեալ նոյեմբերի 5-ի նման մի ժողով ևս գումարվեցաւ մեր Հաշտարխանումը այս փետրվարի 6-ին։

Առաջին անգամի աղքատաց Հոգաբարձութիւնը թէպէտ հաստատվեցաւ մեր սրբազան առաջնորդից, բայց հին հոգաբարձուների և մի քանի ազգայինների խնդրատուութեամբը, տէր Նախարարի հրամանաւ կրկին ընտրութիւն եղաւ միայն առաջին ցուցակով յանձնաժողովից հրաւիրուած 326 անձինքներով, որոց մէջ ես ևս գտնվելու պատիւն ունեցայ, իբրև Հաշտարխանցի։

Նախկին Ատենակալ տէր Յովսէփ աւագ քահանայ Բունիաթեանցի գրաւոր հրաժարման և բացակայութեան պատճառաւ, սրբազանից կարգված նորոգ ատենապետ, երիտասարդ Մելքիսեդեկ աւագ քահանայ Քալանթարեանցը մի բաւականին ազդու ատենաբանութեամբ բացեց ժողովը։ Տէր հայրը հիմնեց իւր ճառը բնական, քրիստոնէական և քաղաքական օրինաց վրա և համոզեց ամէնքին միաբան սիրով նորից ձեռնամուխ լինել գործին, մոռանալով անցեալը և յետ թողնելով անձնական կրքերը, որոնց պատճառաւ է ծագել այսքան անկարգութիւնքը։ Այս անգամ ժողոված էին 150-ից աւելի անձինք։

Կրկին զարթնեցաւ արկղով թէ տոմսակով քուէարկելու հարցը։ Նորից առաջին անցքերը կրկնվեցան. ազգային դասը գիտելով, որ արկղով քուէարկութիւնը նկրտում է դէպի իւրեանց օգուտը, լաւ ճանաչելով մեր ժողովրդականների երկչոտ և կեղծաւոր բնութիւնը, պնդում էր 30-ի չափ համակիրներով արկղի օրինաւորութիւնը, իսկ մնացեալքը ևս իւրեանց կողմից վստահ չը լինելով արկղով քուէարկութեան ժամանակը շատերի հաստատուն բնաւորութեան վերա, պահանջում էին տոմսակով քուէարկելը, սոցա մէջն էին և մեր Հաշտարխանի սակաւաթիւ երիտասարդները, որոնք ճիշտ փաստերով ապացուցանում էին երկու տեսակի ևս կանոնաւոր և օրինաւոր լինելը։ Վիճաբանութիւնը բաւականին երկարացաւ։ Ազգային կամ աջակողմեան դասը լսելով ատենապետ տէր Մելքիսեդեկից, որ ինքը իրաւունք ունի խռովութիւն բարձրանալուն պէս փակել ժողովը, ամենայն կերպիւ աշխատում էր համոզել նրան փակել ժողովը, բայց վերջումը տեսնելով թէ չը յաջողվեցաւ այս հնարքը, մի առ մի դուրս գնացին, հիմնուելով ատենակալի մի քանի անգամ կրկնած խօսքերի վրա «եթէ կորցնէք պարտ ու պատշաճ կարգը, ես ստիպեալ կը լինեմ ժողովը փակելու»։ Տէր հայրը թէպէտ ասաց նրանց որ ես ոչինչ անկարգութիւն չեմ տեսնում այստեղ, մի՛ ցրվէք, բայց նոքա լսել անգամ չը կամեցան։ Եւ այս արին նոքա մանաւանդ տէր ատենակալի հաստատ վճռից յետոյ, որով վճռվեցաւ քուէարկութեամբ փորձել այս կարծիքը։

104 քուէ յօգուտ տոմսակի ընդդէմ 5-ի պարզեց խնդիրը և սկսաւ տոմսակով ընտրութիւնը։

Ամենից աւելի ձայն ստացան մի և նոյն առաջին անգամ ընտրուած հոգաբարձուները. ուսումնական երիտասարդ Մկրտիչ Բուրժալեանց 102 ձայն, պ. Համազասպեանց 101 ձայն և պ. Խաչատուր Դադաշեանց 95 ձայն, երեքն էլ համարեա կրկնապատիկ աւելի առաջին անգամից։ Աջակողմեաններից ևս ձայներ ստացողներ եղան, բայց ոչ աւելի քան 5 ձայն սկսած մէկից։

Այս ընտրութիւնից ամէնքը բաւական կացած՝ զուարթ երեսով կազմեցին ի ներկայութեան տէր Քալանթարեանցի համախօսական, ստորագրեցին և յանձնեցին նրան իւր յայտարարութեամբը ներ-

---

Ուրեմն այդ չի լինի ն ո ր ո ւ թ ի ւ ն, որից շատերը մերոնցից միշտ վախում են, այլ միայն եղած մի հիմնարկութեան վ ե ր ա ն ո ր ո գ ո ւ թ ի ւ ն, որով արած կը լինէինք մի բարի գործ։

Մեր հոգևորականութիւնը կարող էր այդ հարցին օգնելու, բայց ոչ թէ միայն գերեզմանատան մէջ մատուռներ շինելով, այլ բացի սորանից մտցնելով մեր հոգևոր դպրոցներում, որպէս դասատուութեան առարկայ՝ բ ժ շ կ ա կ ա ն ո ւ թ ե ա ն տարրական ուսումը։ Մինթէ քահանայ որ հոգում է ժողովրդի վրա, չը պէտք է հասկացողութիւն ունենայ մարդու առողջ և հիւանդ դրութեան մասին, մինթէ քահանայ որ թաղում է ննջեցեալին, չը պէտք է զանազանել կարողանայ՝ թաղում է նա արդեօք դիակ, թէ մեռելանման և կենդանի մարդուն....

Նոյնպէս ես հարկաւոր եմ համարում աւելացնել, որ քաղաքային ինքնավարութեան նոր կանոնադրութեան հիման վրա, անհրաժեշտ պարտաւորութիւն է դրած քաղաքային կառավարութեան վրա հոգալ այդ կարևոր հարցի մասին՝ առաւել կարևոր քան պար եկող դերասանուհիների մասին մտածելը և զանազան զուարճութեան տեղեր հիմնելը....

Թիֆլիս, իբրև կովկասեան կենտրոն, պէտք է առաջին օրինակ ցոյց տայ, և եթէ մեր քաղաքային վարչութիւնը կը կամենայ ունենալ աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ այդ հարցի վերաբերութեամբ, մենք մեծ ուրախութեամբ որքան կարող ենք կը հաղորդենք նրան։

Քաղաքային վարչութեանց անհրաժեշտ պարտաւորութիւնն է, իմ կարծիքով, ուր բնակվում են մահմետականներ և հրէաներ, ուշադրութիւն դարձնել նոցա թաղման ձևի վրա։ Դեռ ննջեցեալի մարմինը չը սառած, թէ մահմետականները, թէ հրէաները շտապում են մարմինը գերեզմանի մէջ դնելու...

Ինչ բարեգործութիւն կարող է հաւասարվել այնպիսի մի ձեռնարկութեան հետ, որով շատերը կիսամեռ հիւանդներից կազատվէին զարհուրելի կերպով դագաղի մէջ զարթնելուց, չարչարվելուց և սպանվելուց, իսկ կենդանի մնացողները կազատվէին հոգեմաշ տեսարանից պահել տանը ննջեցեալ քանի մի ժամանակ, կամ դնել քաղաքի մէջ տեղ գտնված եկեղեցու մէջ և ընչել այն ապականված օդը, ուր լուծվում է և քայքայվում է մեռեալ մարմինը։ Եթէ սրա վրա ես աւելացնենք մեր երկրի զօրեղ և տաք արեգակի ճառագայթները, որոնցից ի հարկէ աւելի շուտ է առաջ գալիս ոչնչացած մարմնի մասնիկների փըտումն,—այն ժամանակ պարզ կը հասկանանք որ մենք թէ տանը, թէ եկեղեցում կատարեալ ժանտախտ ենք պատճառում մեր թաղման ձևերի շնորհով։ Քանի մի ժամ այսպիսի մի ապականված օդի մէջ մնալուց յետոյ, բոլորն գլխաբաց, տաքացած, հոգևորականների դասը երգելով, ժողովուրդը ձեռքերի վրա տանելով ծանր դագաղը, որի մէջ դրած է անշունչ մարմինը իր զարդարանքներով, ազգականներ լալով և գոռալով,—շատ անգամ անձրևի տակ, ցեխի մէջ... այդ բոլորը ներկայացնում է մի անախորժ պատկեր.... Յետոյ՝ ուտել խմելը թաղումից յետոյ։

Շատ անգամ մի աղքատ, մշակ ննջեցեալի բարեկամներ ու ծանօթները ուտում և խմում են նրա որբացած ընտանիքի վերջին օրական հացը....

Մեր թաղման ձևը ոչ թէ միայն ընդդէմ է հ ա մ ե ս տ ո ւ թ ե ա ն զ գ ա ց մ ո ւ ն ք ի, բայց և ընդդէմ է ա ռ ո ղ ջ ա պ ա հ ա կ ա ն կանոնների։ Քիչ չէ պատահում, որ թաղման մէջ մասնակցողները միւս օրը հիւանդանում են։ Թիֆլիսում բժիշկ եղած ժամանակ ինձ պատահել է թաղումներից պատճառած թէ հոգևորականների, թէ աշխարհականների մէջ հիւանդութիւններ և մինչև անգամ մահ տեսնել։

Բայց ներկայացրէք ձեզ այդպիսի մի դէպք՝ այսքան ժողովուրդ, այսքան լաց և գոռոց, այսքան մարդ որ բանից, գործից ընկել է, ամեն քայլում իր առողջութեանը վնասել է, այս հանդիսաւորութիւնը, քահանաների դասը, նոցա գլխին մի վարդապետ,—և այդ բոլոր պատուելի հասարակութիւնը անզգուշութեան և տգիտութեան պատճառով՝ թ ա ղ ո ւ մ է մ ի կ ե ն դ ա ն ի մ ա ր դ ո ւ ն։

Ննջեցեալ կարծվածը, մի քանի վայրկեանից զարթնում է սառն գերեզմանում,—և ինչ անէծքներ նա պիտի թափէ իր պատուելի թաղողների վրա, թող իրանք երևակայեն։

Վերջացնեմ խօսքս հետևեալ եզրակացութիւններով՝ 1) Մատուռներ գերեզմանատանց մէջ ննջեցեալների դիակները ժամանակաւորապէս պահելու համար, մեզանում անհրաժեշտ հարկաւոր են և դրանք նորութիւն չեն մեր պատմութեան մէջ։ 2) Այնպիսի ձևերով թաղելը ինչպէս այժմ մեզանում անում են, ընդդէմ է եկեղեցու պարզութեան, համեստութեան և բժշկական օրէնքների։ 3) Ով որ միջոց ունի, դագաղը պէտք է դնէ կառքի վրա և ոչ թէ մարդկերանց աշխատանքով և չարչարանքով հասցնեն գերեզմանատուն և շատ անգամ աղքատ մարդն էլ այնքան է մսխում քելեխի ու այլ անվայել ու համեստութեան դէմ սովորութիւնների վրա, որ կարող էր մի տասն կառք վարձել, ոչ թէ մէկը։ 4) Գերեզմանատները պէտք է լինեն բաւականաչափ հեռու բնակարաններից և չը պէտք է թաղել մարմինները միմեանցից շատ մօտիկ։ Վերջապէս 5) հարկաւոր է բժշկական տարրական մաքերը աւանդել մեր հոգևոր ուսումնարանների մէջ։

Բժշկապետ Գ. Քուչարեանց

կայացնել Նորին բարձր սրբազնութեան հաստատութեանը։

Այժմ մեր քաղաքը շատ ուրախ է գործի այս տեսակ ելքի մասին։ Մեր ժողովուրդը ինքն էլ համոզվեցաւ, որ նա այժմ ճանաչել սկսել է իւր օգուտն ու վնասը, որ իրան սրտակիցը կարող է լինել իւր հաւասար ընկերը՝ միջին և երիտասարդ դասը և ոչ թէ իրանից ամէն բանով, և կամ որ ճշմարիտն է, միայն հարստութեամբ բարձր կանգնածները, որոց մօտ նա շատ անվստահութեամբ է դիմում և որոնք իրան վրա արհամարհական աչքով են նայում, և այս ոչ թէ մեզանում, այլ ամէն տգէտ հասարակութեան մէջ։

Իմ կարծեօք ի զուր աշխատութիւն է արգելք լինել ժողովրդի այս ձգտմանը. մեզանում ամէն տեղ մի նահապետական արտաքին պատիւ գտնւում է դէպի աղաները, այս բարի հակամիտութեանը ենթակայ է և մեր Հաշտարխանը, մի գուցէ վիրաւորելով ժողովրդի ինքնասիրութիւնը, մեր յարգոյ աղաները հարուածեն այս բարի սովորութիւնը և բոլորովին ոտնահար անեն ժողովրդի աչքում ամէն պատուապահութիւն և նահապետական այս աւանդութիւնը։ Այն ձևը, որ տուել է զարկ այս հոսանքին՝ ժամանակինն է. եթէ նա իւր ազդեցութիւնը շատ ուշ է տարածում հայերի մէջ, այնու ամենայնիւ էլի ազդում է. յետ թողունք ուրեմն անխոհեմութիւնը և թոյլ տանք այն մեծ գործակատարին՝ ժամանակին իւր պահանջը Հայերի մէջ ևս ընդարձակել. Եւ կրկնում եմ՝ այս հարցը ամէն տեղի հարցն է և այս պահանջը ժամանակինը։

Իսկ իմ կողմից մի քանի խօսք ուղղելով մեր Հաշտարխանու յարգոյ հայ հասարակութեանը, ես կարծում եմ որ ի զուր էր իւրեանց կողմից տոմսակով թէ արկղով քուէարկութեան համար այնքան երկար վիճաբանութիւնները. պէտք է թոյլ տային կատարելու այս բանումը աղաների ցանկութիւնը. իրանց ձեռքին էր այս կամ այն ոք անձին ընտրելը. եթէ տոմսակով ևս աւելի շատ ձայներ տուին մի և նոյն նախկին ընտրեալներին, գնտակների մեծ մասն էլ յօգուտ նրանց դուրս բերելուն ով կարող էր ընդդէմ կենալ, ամէն անհատի իւր ազատ կամքն է Մարկոսի թէ Կիրակոսի համար աջ կամ ձախ կողմը գնտակը ձգելը։ Ես կարծում եմ այսպէս անելով թէ իւրեանց ցանկութեանը կը հասնէին և թէ տեղիք չէին տալ ոչինչ անբաւականութեանց։

Փ.

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Աչքի առաջ ունենալով «Մշակի» առաջարկութիւնը իւր թղթակիցներին Թուրք ազգաբնակութեան վերաբերեալ, կամենում եմ մի քանի տեղեկութիւններ հաղորդել մեր քաղաքի Թուրքերի վերա։

Այստեղ Թուրքերը իրանց բազմութեամբ բռնում են առաջին տեղը. նոքա առանց բացառութեան շիաի են, ուստի պատահմամբ այստեղ ընկած սիւննիտը մինչ մեծ անբաւականութիւններ է կրում սրանցից։ Խորին կրօնամոլութիւն է տիրապետում սրանց մէջ. բարեպաշտ Թուրքը խորշում է անմաքուր քրիստոնեայից։ Նա չի թողնիլ որ Հայը իւր անսուրբ բերանով մօտենայ իւր ամանին ջուր խմելու. նա չի մեկնիլ իւր ձեռքերը Հայի հացին։ Իրանց ջերմեռանդութիւնը լիակատար ցոյց տալու համար, նրանք մեծ բազմութեամբ դիմում են մեծ Մարգարէի գերեզմանը և Մեկկայի տաճարը իրանց ուխտը կատարելու։ Մի ամիս առաջ ուխտաւորների մի մեծ բազմութիւն Բագու վերադառնալիս չէ ուզել նստելով գեավուրի շոգենաւը պղծել իր մեծ խորհուրդը, ուստի ճանապարհ է ընկել մի հասարակ առագաստաւոր նաւի վերա։ Ի հարկէ Թուրք լոցմանի խոր տգիտութեան շնորհիւ նաւը ափից քիչ հեռու կործանվել է և մեծ մասը ուխտաւորների խեղդուել է, միայն մի քանիսը ազատվելով բերել են խեղդվածների ցաւալի լուրը. ահա պտուղ կրօնամոլութեան։ Լոցմանը իմանալով որ ինքն է պատճառ այս թշուառութեան, փախել է Պարսկաստան։ Բարեպաշտ մուսուլմանները այս անցքին բարձր գերբնական նշանակութիւն տալու համար, այսպէս են մեկնում՝ թէ ուխտաւորները գողացել են Մարգարէի ոսկէ աշտանակը, ուստի իրանց յանցանքի պատիժը ստացել են նորանից։

Դառնալով նրանց տնտեսական կեանքին, երկու գլխաւոր կէտեր ենք նշմարում—մեծ հարստութիւն և ամենաթշուառ աղքատութիւն (սակայն տեսնելով երկու գլխաւոր կէտերը՝ չը պէտք է կարծել թէ բոլորովին չկայ նրանց մի աւերող կայեր), ահա երկու զուգընթացութիւններ, որոնք մէկ մէկու չեն հանդիպում երբէք։ Դուք կը տեսնէք փողոցների ամէն մի անկիւնում, հրապարակներում, բերդի դռան մօտ, բազարներում և վերջապէս Հայոց եկեղեցիների դռներում մերկ, պատառոտած մուրացկաններ, որոնք երեսները պլնդացնելով մեկնում են ձեռքերը անցկացողին. դուք կը տեսնէք նաև մի աղա Թուրք թանգագին մուշտակը ուսերին, ոսկէ ժամացոյցը ծոցին երեք պատ, չորեք պատ ոսկէ շղթաներով առանց մի կարեկցութեան անցնում է այս խեղճ մուրացկանների առաջից։ Բայց ահա հրապարակի վերա ճեմում է լուսաւորված Թուրքը, իսկ մի մերկ, բոբիկ, ցրտից սառած փոքրիկ աղջիկ վազում է ողորմութիւն խնդրելով նորանից. լուսաւորվածը սպառնալիքով փախցնում է նորան։

Ահա այս նկարագիրը ցոյց է տալիս թէ ինչքան քնած է Թուրքերի մէջ հասարակական կեանքը։ Նոքա չունին ոչ բարեգործական և ոչ վաճառականական ընկերութիւններ, նորանց հասարակական հաստատութիւնը միայն մզկիթներն են։

Ուսումնարաններ շատ ունին, բայց նահապետական դրութեան մէջ են, շատ տարիներ այս մադրասաներում աշակերտը Գիւլստան, Բոստան, Լէյլի Մէջլում և ուրիշները կարդալով սկսում է Ղուրանը, որից յետոյ նա (աշակերտը) աւարտում է իւր ուսումնաընթացքը, առանց մի ռէալական ուսման, այնուհետև, նա իւր հօր դուքանում ծալապատիկ նստած ծախս է անում։ Կան Բագուայ ռէալական ուսումնարանում և քաղաքական դպրոցում Թուրք ուսանողներ, բայց նորանց թիւը շատ աննշան է։

Պէտք է ասած որ բագուցի Թուրքերը հիւրասէր չեն, նոքա չունին այն քաղցր վարվողութիւնը, որը յատկանիշ է օրինակ Շամախեցի և ուրիշ շատ տեղերի Թուրքերին։ Ընդհանրապէս Թուրքերի և մանաւորապէս Բագուցիների ընտանեկան կեանքը մի նախանձելի դրութիւն չունի. կինը ստրուկ է իւր ամուսնին, օրէնքը ևս սերտ չէ կապում նորան ամուսնոյ հետ, ուստի նորան անից հեռացնելը սովորական բան է։

Վերջացնելով նամակս, խոստանում եմ երբեմնապէս տեղեկութիւններ հաղորդել մեր քաղաքի Թուրք ազգաբնակութեան վերա։

Փետրվարի 19. Ն. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Փետրվարի 18-ին, ժամը 9-ին երեկոյեան, Թիֆլիսի Սօլօլակ թաղում գտնված Պոլիանօվի տան մէջ յայտնվեցաւ կրակ, բայց ժամը 11-ին արդէն հանգցրած էր հրդեհը, որ այնու ամենայնիւ ըստ երևոյթի բաւական վնաս բերեց տան վերևի յարկի մէջ։

***

Մեզ խնդրում են հաղորդել հետևեալը՝ Մարիամեան հայ-օրիորդական ուսումնարանի ուսուցչական խումբը շնորհակալութիւն մատուցանելով այն անձանց, որք թէ բանիւ և թէ գործով նպաստեցին նոցանից տուած թատրօնական ներկայացմանը, պատիւ ունի յայտնելու, որ յիշեալ ներկայացումից գոյացաւ 475 րուբլ, 10 կոպէկ, որից հանելով 121 րուբլ 75 կ. ծախքը, զուտ արդիւնք մնաց 353 րուբլ, 35 կ., որը և յանձնվեցաւ ուսումնարանի հոգաբարձական վարչութեանը։

***

Զաքաթալից գրում են մեզ փետրվարի 1-ից՝ Ահա լրանում է վեցերորդ ամիսը, որ մեր հայոց ժողովուրդը յառաջադրեց Նորին Վեհափառութեանը տալ քահանայական աստիճան մեր քաղաքի գաւառական ուսումնարանի ուսուցչին հայոց լեզուի և կրօնի, քահանայորդի երիտասարդ տիրացու Յ. Ա. Դ. որը մինչև այսօր դեռ ևս զրկվում է բացակայ իր պաշտօնից, որովհետև, ինչպէս լսում ենք, Վեհափառը առաջնորդին է յանձնել կատարել ժողովրդի խնդիրքը, և երիտասարդ տիրացուն հոգևորականի հանդերձը հագած, սպասում է իր վիճակի վճռին։ Բայց գործի այդ տեսակ ուշանալու պատճառով, մեր մինչև յիսուն թւով երեխաները մնում են այդ միջոցին զուրկ թէ լեզուի, թէ կրօնքի ուսումից։

***

Բագուից գրում են մեր լրագրին՝ Յայտնի է ամենքին Բագու քաղաքի նշանաւոր առաջադիմութիւնները անցեալ տարիներում, մանաւանդ առևտրական մասի յաջողակ դրութիւնը համեմատած այլ քաղաքների հետ։ Բայց 1874 թւի անյաջող հանգամանքները մի տխուր ներգործութիւն ունեցան մեր հասարակական գործերի վրա։ Մխիթարականը միայն այն է, որ տեղիս հայ, մանաւանդ հայ-օտարաբնակ հասարակութիւնը այժմ փորձվել է և ընտելացել անյաջող դիպվածներում զգոյշ, խնայող լինել։ Կարծես մեր հասարակութիւնը ճշմարիտ գործնական բնաւորութիւն է ստացել։ Այդտեղ հայը ընկերական կեանք է վարում, հիմնում է բարենպատակ ընկերութիւններ։ Բայց ցաւելով պիտի ասենք որ նոր, թարմ, մատաղահաս սերունդը, հեռու է ընկերական, օրինաւոր, աշխատասէր կեանք վարելուց։ Ոչ մի տեղ, գուցէ, այդքան ծաղկած չէ թղթախաղը որքան Բագուի երիտասարդութեան շըրջանի մէջ։

***

Ուշադրութիւն ենք դարձնում ներկայ համարում տպված Բօրչալուի նամակի վրա, որ հաստատում է մեր ասածը Թուրք ազգաբնակութեան ամբոխի անտնտեսական բնաւորութեան մասին,

***

Յունվարի 17-ին Ս. Պետերբուրգի մէջ եղաւ մշակներ վարձելու հարցի վերաբերութեամբ կազմված յանձնաժողովի նիստը։ Յանձնաժողովը բաղկացած է 40 անդամներից՝ որոնցից 8 զանազան մինիստրութիւններից, իսկ 32 ինքն հասարակութենից նշանակված։ Այդ վերջինների թւում գտնվում են ազնուականութեան առաջնորդներ, քաղաքագլուխներ, առևտրական, ֆինանսական և արդիւնագործական աշխարհի ներկայացուցիչներ։ Նախագահը յանձնաժողովի է պետական կայքերի մինիստրը, պ. Պ. Ա. Վալուեվը։ Առաջին նստի մէջ յայտնվեցաւ հետևեալ հետաքրքիր իրողութիւնը՝ այն է որ Ռուսաստանում օրական վարձով և զանազան մանր արդիւնքներով ապրողների թիւը հասնում է մինչև 15 միլիօն։

***

„Кавказъ" լրագրում կարդում ենք որ փետրվարի 3-ին հրդեհ պատահեց Բագու քաղաքում։ Այրվեցան ինն խանութներ զանազան ապրանքներով. Դեռ յայտնի չեն՝ ոչ հրդեհի պատճառը, ոչ էլ եղած վնասների գումարը։

***

Այս օրերս եկաւ Թիֆլիս մի խումբ եապօնացիների, որք ներկայացումներ են տալիս Երևանեան հրապարակի վրա շինած Ցիրկի մէջ։ Նրանք զարմանալի ջամբազութիւն և մարմնամարզական վարժութիւններ են անում։ Մենք տեսած ենք,—ով որ չէ տեսել, նրան հրաւիրում ենք՝ արժէ տեսնել։

***

Ինչպէս երևում էր ձմեռը անցել էր Թիֆլիսում և սկսվեցաւ արդէն փետրվարի կէսից գարնան եղանակը, բայց այժմ կրկին ցրտերը յայտնվեցան և օրերումս ձիւն եկաւ։

***

Լսում ենք իբր թէ Բագու-Թիֆլիսեան և Վլադիկավկազ-Թիֆլիսեան երկաթուղիների գծերի շինութիւնը արդէն վճռած է. Ցանկալի է ի հարկէ որ մեր լսած լուրը ճիշդ լինէր։

***

Ով որ կամենում է Թիֆլիսի մէջ գնել դոկտոր Ա. Ածրունու գրքոյկը ծծումբի մասին, կարող է բացի «Մշակի» խմբագրութենից դիմել և Ֆօն-Վիխմանի գրավաճառանոցը, Դվօրցօվի փողոցի վրա։

***

Բագուից գրում են մեզ՝ փետրվարի 18-ին քաղաքային կլուբի դահլիճում մի քանի հայ երիտասարդներ ներկայացրին յօգուտ աղքատաց «Սէր կամ մահ» դրաման Գ. Բարխուդարեանցի և «Վայ իմ կորած ջիւան սակի» վօդևիլը Ալադաթեանի։ Ներկայացումն անցկացաւ շատ վատ և ժողովուրդը մնաց շատ անբաւական։ Վերջումը սիրողները երգեցին՝ «Բաժակներ» «Հայրենիք սըրբազան» և «Հայոց աղջիկներ»,—բայց շատ անհամ և անկարգ։ Մենք կարծում ենք որ այդ տեսակ ներկայացումներ ամենալաւ միջոց են հայոց թատրօնի արժանաւորութիւնը ոտի տակ գցել և ինքն թատրոնի գաղափարի անունը կոտրել....

***

Թիֆլիսի քաղաքային Դումայի վարչութեան նոր ընտրված անդամները փետրվարի 17-ին երդուեցան և մտան իրանց պաշտօնի մէջ։

***

Լսում ենք որ մի հայ, որ իրան Բիրմանիայի թագաւորի պալատական է ասում, այս օրերս Թիֆլիս է եկել, Էջմիածնից անցնելով. Բիրմանիան Հնդկաստանի տէրութիւններից մինն է։—Պարոնի ճանապարհորդութեան նպատակը մեզ անյայտ է։

***

Հաստատ աղբիւրից տեղեկանում ենք որ մեր հայրենակից, պ. Պօղոս Ղամբարեանը, այս օրերս ստացել է Մոսկվայի համալսարանից մագիստրոսի գիտնական աստիճանը։ Նա պաշտպանեց մի գրվածք, (դիսէրտացիա) ֆինանսական խնդրից՝ Թղթադրամի մասին, որ երկար ժամանակ մշակում էր արտասահմանում, գլխաւորապէս Գերմանիայում։

***

Աստրախանից մեզ գրում են՝ „Կիրակի, փետրվարի 9-ին տեղիս ձմեռվան թատրոնում մեր հայ-դերասանները, ընդ կառավարութեամբ պ. Ալաբեանի ներկայացրին «Ալզիրա» Վօլտերի 5 գործողութեամբ ողբերգութիւնը և „Школьный учитель" կատակերգութիւնը, յօգուտ պ. Մելիքեանցի։ Ողբերգութիւնից, տաճկաստանցի բարբառով լինելու պատճառով, ժողովուրդը բացի աւաղական բացականչութիւններից, ոչինչ չը հասկացաւ, իսկ կատակերգութիւնը բաւական զուարճութիւն պատճառեց։—Զարմանալի և բաւական անկարգ սովորութիւն է մեր հասարակութեան՝ թատրոնում անդադար ձմերուկի սերմ կըրծելը, որի ձայնը, դերասանների բացականչութիւնների և մուզիկայի եղանակի հետ խառնվելով, մի առանձին ներդաշնակութիւն է կազմում.... Պատահում է նոյնպէս որ լօժաներից սերմի կճեպները ընկնում են պարտերում նըստածների մազերի վրա...."

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Գերմանական „Germania" կղերական լրագիրը տպել է իր վերջին համարներից մինի մէջ Հռոմի պապի ուղերձը դէպի Պրուսիայի եպիսկոպոսները։ Այդ պատճառով տէրութիւնը դատ է բաց արել յիշեալ կղերական լրագրի խմբագրի դէմ, հիմնվելով այն բանի վրա թէ տպելով պապի թուղթը ընդդէմ նոր հրատարակված գերմանական եկեղեցական օրէնքների, լրագիրը այսպիսով իր անհնազանդութիւնն է ցոյց տալիս դէպի պետական օրէնքները։—Այս օրերս վախճանվեցաւ գերմանական Ֆրանկֆուրտ քաղաքի մէջ մի նշանաւոր գերմանական պետական մարդ, այն է Սավինյի, որ ծնվեցաւ 1814 թւին։ Նա ֆրանսիական ծագումից է, այսինքն նրա նախնիները գաղթեցին Ֆրանսիայից դեռ XVII դարում։ Հանգուցեալը երևելի գերմանական իրաւագէտ Սավինյիի որդին է։ Նորա ջանքերին գլխաւորապէս պարտական է իր հաստատութեամբ գերմանական 1867 թւի սահմանադրութիւնը։—Գերմանական Ռայխստագի պատգամաւոր պ. Լասկէր վտանգաւոր կերպով հիւանդ է։

ԱՆՍԻԱ

Վերջին օրերի ամենանշանաւոր երևոյթը, ասում է „Temps" լրագիրը, նրանումն է պարունակվում, որ մարշալ Մակ-Մահօնը յայտնել է պաշտօնապէս, որ նա հրաժարվում է սենատորներին նշանակելու իրաւունքից։ Ներքին գործերի մինիստրը շտապեց հաղորդել այս մասին սահմանադրական յանձնաժողովը որ արդէն ընդունած էր Վալլօն պատգամաւորի առաջարկած պրօէկտը։ Այդ առաջարկութեան մէջ միայն սենատորներին նշանակելու հարցը մնում էր անորոշ։ Այժմ այդ հարցն էլ վճռվեցաւ։ Այդպիսով կայացաւ կրկնակի հաշտութիւն՝ մի կողմից ազգային ժողովի կենտրոն կազմող երեք խմբերի մէջ, միւս կողմից նոյն կենտրոնի և նախագահի մէջ։ Ահա Վալլօնի առաջարկութեան գլխաւոր կէտերը։ Սենատորներին նշանակելու ժամանակ ՚ի նկատի պէտք է ունեցած երկրի ազգաբնակութեան թիւը։ Այդպիսով Ֆրանսիայի վիճակներից կամ շրջաններից մի քանիսը պէտք է ընտրեն հինգ հինգ, միւսները չորս չորս, երրորդները սորանից էլ պակաս։ Բայց այնու ամենայնիւ սենատորների ամբողջ թւից 75 ընտրվելու են ազգային-ժողովից, իսկ մնացածները ժողովրդից, քուէարկութեամբ։ Սենատոր կարող է ընտրվել իւրաքանչիւր քաղաքացի հասարակութեան որ դասին և պատկանէր նա, միայն չը պէտք է 40 տարեկան հասակից պակաս լինի։ Սենատորներին նշանակելու ռոճկի չափը դեռ վճռված չէ։ Մարշալ Մակ-Մահօնից արած զիջումն Սենատի անդամներին նշանակելու խնդրի մէջ, լաւ տպաւորութիւն գործեց հասարակական կարծիքի վրա, այնպէս որ այժմ էլ չեն կասկածում թէ հանրապետութիւնը հաստատված է։ Փարիզի բօրսան շատ լաւ տրամադրութեան մէջ է գտնվում և 5% րէնտան այս օրերս բարձրացաւ մի ֆրանկով։—Ձախակողմեան չափաւոր և ծայրայեղ կուսակցութիւնները ունեցան մի ժողով, որտեղ խորհրդակցեցին Վալլօնի առաջարկութեան մասին։ Թիէրը համաձայն է այդ առաջարկութեան հետ, նոյնպէս և Գամբէտտան, որի համաձայն լինելը պրօէկտի հետ, բացի սորանից արտայայտում է նրա գործիքը, „Republique Française" լրագիրը։ Միայն Գրէվի համաձայն չէ Վալլօնի պրօէկտի հետ։

ԹՈՒՐՔԻԱ

—

„Մասիս" լրագրում կարդում ենք հետեւեալ լուրերը։

Աւստրիական ուխտին պատգամաւորութեան անդամները չորեքշաբթի իրիկուն մայրաքաղաքէս մեկնեցան Մարսիլեայի շոգենաւով։ „Լեվընթ Հէրըլտ" կըսէ թէ մայրաքաղաքէս մեկնած ժամանակնին Անգլիոյ Վսեմ. դեսպանին միջոցաւ բողոքագիր մը գրկեր են Բարձր. Մեծ Եպարքոսին, որ չէ հաճեր Վեհ. Սուլթանին ներկայացնել զիրենք, ուպէս զի Թուրքիոյ մէջ կրօնական ազատութեան համար բերած ուղերձնին Ն. Վեհափառութեան մատուցանէին։ — „Հէյալ" անուն Թուրքերէն գաւեշտական թերթը Դրան հրամանաւ մէկ ամիս դադրեցաւ։

— „Լեվընթ Հէրըլտի" մէջ կը կարդանք թէ, Ռումէնու բնակեալ Գ. Սիմոն անուն երկաթուղոյ ճարտարապետ մը, ազգաւ Գաղղիացի կամ Պելճիքացի, կրօնքով կաթոլիկ, Պուլղար աղջկան մը սիրահարելով, կնութեան առնուլ ուզեր է՝ Պուլղար քահանայի մը ձեռամբ պսակուելու պայմանաւ, և յունվար 24-ին կիրակի օրը իւր բոլոր բարեկամներուն հետ հարսին տունը գումարուելով՝ երբ որ Պուլղար քահանային գալուն և պսակի արարողութիւնը կատարելուն կսպասէին, Պուլղար երիտասարդաց բազմութիւն մը՝ Վօլքօֆ և Եանչէն անուն երկու պուլղար մանկավարժներէ գրգռեալ՝ տանն առջև կը խռնեն, և կսկսին տունը քարկոծել։ Նորա գտնուող Եւրոպացիք, գրեթէ ամէնն ալ երկաթուղոյ գործակալք, դուրս կելնեն տուներնին դառնալու համար, բայց ամբոխն անոնց վրայ յարձակելով, չարաչար կը գանակոծեն զանոնք գաւազաններով ու քարերով, և ոմանս ալ կը վիրաւորեն։ Անոնք ալ նորէն հարսին տունը կը փախչին կապատանին՝ իրենց փիղուններն ու պատռած զգեստները կատաղի խուժանին ձեռքը թողլով որք դարձեալ չեն դադրիր տունը քարկոծելէ և պատուհաններուն ապակիները փշրելէ. վերջապէս երբոր տան դուռը խորտակելով ներս խուժելու վրայ էին, չորս գումարտակ զօրք կը հասնին, Միւշիր Նավէր Մեհմէդ փաշան ալ անոնց հետ էն, և մոլեգնեալ ամբոխը նախ քաղցրութեամբ ցրուել կուզեն, և երբոր չեն յաջողիր, սուինի հարուածներով ցիրուցան կընեն, որով բազմաթիւ պուլղարք կը վիրաւորին։ Յետոյ ոստիկանութիւնը խռովարարներէն հարիւրի չափ մարդ կը բռնէ կը բանտարկէ։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մի քաղաքի Բօրսայի դահլիճում այդ հիմնարկութեան անդամներից մի ռուս պարոն առաջարկում է ի թիւս շատ լրագիրների մի հայերէն լրագիր եւս բերել տալ, առաջ բերելով Բօրսայի մէջ հայերի մեծ բազմութիւնը և յիշում է յականէ յանուանէ «Մշակ» լրագիրը։ Ամենքը համաձայնվում են, իսկ մի հայ անդամ հակառակում է, ասելով որ այժմ հայոց լրագիր, հայոց լեզու նոյն իսկ հայերի համար ոչինչ նշանակութիւն չունի... Հարցը զարմեցնող ռուս պարոնը պատասխանում է նրան՝ «իմ կարծիքով իր ազգութիւնը և լեզուն ուրանալը՝ մարդկութիւն ուրանալ կը նշանակէ. ձեր ասածը ձեզ պատիւ չէ բերում և մի ազգ երբէք չէ կարող պահանջել որ իրան պատուեն, մինչև որ ինքն իրան չէ պատւում։»

***

Արտատպում ենք «Մասիս» լրագրից Յ. Յ. Մկրեան ստորագրած մի յօդուած, Կ. Պօլսի մէջ մի նոր գրված հայ-թատրօնական պիէսայի մասին՝ «Կենաց բաժակը» հեղ. Ս. Տամատեանի։

«Շատ սակաւ լինելով ինձ Կ. Պօլսի հայոց մէջ հեղինակեալ կատակերգութիւն մի տեսնել, մեծ ուրախութեամբ ձեռք առի «Կենաց բաժակ» կատակերգութիւնը, վասն զի համոզված եմ, որ մեր ժողովրդին վերա օգտակար ազդեցութիւն կարող են ունենալ աւելի այն թատերախաղերն և գրուածքներն, որք ազգային պատմութենէ և արդի ժողովրդական կեանքէ առնված են։ Ես այնպէս կը համարեմ թէ մեր ազգին համար տակաւին հեռի են օգտակար լինելէ Շիլլէրի, Դիւմայի (?) Հիւգօի և այլոց թատերախաղերը, մանաւանդ քանի որ հայոց մէջ թատրոն յաճախողներն են ուսումնասէրք, այսինքն ոչ—ուսումնականք (?)։ Ռուսիայի մեր պատուական հայ եղբարք քաջ զգացած լինելով զայս ճշմարտութիւնը, կը տեսնենք որ նոցա ներկայացուցած թատերախաղերը գլխաւորապէս ազգային պատմութենէ և ժողովրդական կեանքի պատահարներէ առնված են, և օտար խաղերէն ալ այնպիսիները կը ներկայացունեն, որք համանգամայն ընդհանուր մարդկութեան կը վերաբերին իւրեանց պարունակութեամբ։ Կ. Պօլսի մէջ այս մասին դեռ ուշադրութիւն տրված չէ, այդ ալ մի ռուսիացի պատուական հայու, հռչակաւոր դերասան պ. Մ. Ամրիկեանի պահուած էր, որ Թիֆլիսէն իւր հետ բերելով Թիֆլիսցի պ. Գ. Սունդուկեանցի թատերախաղերը, Արևելեան թատրոնը վարձելով, մի դերասանական խումբ կազմեց. այլ ցաւով կը լսենք որ պ. Ամրիկեանը իւր խումբը ցրվել հարկադրված է, տեսնելով որ իւրաքանչիւր ներկայացումն իւր քսակէն կը տուժէ։ Այս ալ Կ. Պօլսի հայոց բանիմացութեան մէկ փորձն է... ինչ և իցէ, անցնենք «Կենաց բաժակին»։ Այդ գրվածքի մէջ չը տեսայ բան մի, որ հայոց ընտանեկան կեանքին վերաբերէր. տեսնվեցան այնտեղ 18 գործող անձեր, այլ չը տեսայ անձ մի, որ ո՛ և է ընկերական մասնաւոր բնաւորութիւն մի, անձնաւորութիւն մի կամ դէպ մի ներկայացունէր։ Արդոյ հեղինակը մի քանի ծիծաղաշարժ խօսքեր ու դէպքեր և անսովոր անուններ միայն մէջ բերած է իւր կատակերգութեան մէջ։ Բայց մեք գիտեմք որ կատակերգութեան խորհուրդը միայն ծիծաղեցունել չէ,—թէև պ. Տամատեանի աշխատասիրութեան մէջ այնչափ ծիծաղեցուցիչ բան ալ չը տեսանք։ Կատակերգութիւնը մարդս զուարճացունելով, կրթելու նպատակն ունի, այսինքն օգտակար դասեր տալ ժողովրդին, որ միակ հեղինակն է կատակերգութեան (?!! հեղինակին դասեր տալ...?)։ «Կենաց բաժակ» գրվածքի մէջ ես տեսնել կը յուսայի կամ եսամոլութիւնը, կամ շռայլութիւնը, կամ հեշտամոլութիւնը, կամ ագահութիւնը և կամ հպարտութիւնը հարուածեալ և կշտամբեալ. այդ մոլորութիւններէն ծնունդ առնող դէպքեր, որք հայոց մէջ պակաս չեն, նկատ առնելով և ներկայացունելով։ Ինչ է արդարև այս օրինակ կատակերգութիւն գրողին նպատակը,— ժողովուրդը կրթել, նորա մէջ տարրացած թերութիւնքը, նախապաշարմունքը և մոլութիւնքը նորա առջև դնելով, և ծաղրելով։ Կը յուսամք որ պ. Տամատեան այս կէտն ի նկատի ունելով, իւր մի երկրորդ աշխատասիրութեան մէջ ըստ այնմ գործ կը տեսնէ։»

***

Գերմանական „Reichsanzeiger" լրագիրը հաղորդում է, որ նորերումս Մարիէտ-բէյ մի գիւտ է արել Եգիպտոսի Կարնակ անուանված աւերակներում։ Նա գտել է և կարողացել է կարդալ մի արձանագրութիւն՝ ի յիշատակ և ի պատիւ Տուտմօզիս III թագաւորի, որի մէջ աւելի քան չորս հարիւր աշխարհագրական անուններն են յիշված, որք վերաբերում են Հայաստանին, Արաբիային, Նուբիային և Միջերկրական ծովի ափերին։ Այդ արձանագրութիւնը երեսուն և հինգ դարվայ է։

***

Իտալական լրագիրները հաղորդում են որ Գարիբալդին ընդունեց ազգային վարձատրութիւնը, որ հասնում է երկու միլիօն ֆրանկ գումարին և կամենում է գործ դնել այդ գումարը Տիբր գետի ընթացքը կանօնաւորելու և Հռոմի նահանգում ճահիճները չորացնելու վրա։

***

Լսում ենք, մի վանքի վանահայրը, հաւաքելով սուրբ տաճարի արծաթեղէն անօթները և այլ սպասները հալել է տալիս, որից գոյանում է մի քանի փութ զուտ արծաթ։ Փոխանակ այդ հարստութիւնը որ և իցէ ազգօգուտ գործի ծառայեցնելու, վանահայրը ուղարկում է արծաթի աղիւսները մի մեծ քաղաք, որ գաղտնի կերպով վաճառվին և իւր անունով տոկոսաբեր թղթեր առնուին։

***

Մի երիտասարդ իւր ամուսնի հետ ցանկանում են որ և իցէ գաւառական դպրոցում ուսուցչի պաշտօն ստանալ. երիտասարդը յանձն է առնում հայոց և մանաւանդ ռուսաց լեզուի դասատուութիւն, իսկ տիկինը ցանկանում է լինել վարժուհի օրիորդական ուսումնարանի, մի և նոյն ժամանակ յանձն է առնում հայոց լեզուի դասատուութիւն և ձեռագործութիւն։ Պարոնի և տիկնոջ անձնաւորութեան, կամ նրանց պայմանների մասին տեղեկութիւններ ցանկացողները կարող են դիմել «Մշակի» խմբագրատանը։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԱՅԻՆ-ՀՈԳԵՒՈՐ ԴՊՐՈՑԻ Հոգաբարձութիւնը նշանակում է աճուրդախօսութիւն (տօրգ) և երեք օրից յետոյ կրկնաճրդախօսութիւն (պերետօրժկայ) կապալաւ (իջարայով) տալու նոյն Դպրոցի կալուածքը՝ այն է նորակառոյց չորս կրպակներ (դուքան) և մի նկուղ (սարդափ), որք գտնվում են Սօլդատսկի անուանուած փողոցումը Ներսիսեան հին Դպրոցի հարաւային կողմը, առանձին կրպակները և առանձին նկուղը։ Պայմանաթուղթը (կանդիցիան) ցանկացողքը կարող են կարդալ Հոգաբարձութեան գրասենեակում մէջ ամեն օր, բացի կիւրակից և տօներից, առաւօտեան 10 ժամից մինչև 12 ժամը կէսօրի, և աճրդախօսութեան և կրկնաճրդախօսութեան օրը ներկայանալ նոյն Դպրոցումը Հոգաբարձութեան խորհրդարանի մէջ օրինաւոր գրաւականաւ, որ պիտի լինի կամ անանուն բանկի դրամաթուղթ (բանկի բիլէթ) կամ առձեռն դրամ (նաղդ փող) համաձայն պայմանաթղթին։ Աճրդախօսութիւնը լինելու է 1875 թուականի Մարտ ամսոյ 20-ին և կրկնաճրդախօսութիւնը նոյն ամսոյ 24-ին երեկոյեան 6 ժամից ց 9 ժամն։

ՄԻ ՖՐԱՆՍԻԱՑԻ, որ բացի ֆրանսիերէն լեզուից կարող է դաս տալ և լատիներէնը և այլ առարկաները, կը ցանկանար ՄԻ ԸՆՏԱՆԻՔԻ ՄԷՋ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉԻ տեղ ունենալ, մինչև անգամ առանց ռոճիկի՝ այսինքն միայն բնակարանը և կերակուրը։ Մանրամասն տեղեկութիւններ ունենալ ցանկացողները կարող են դիմել „Մշակի" խմբագրութեանը. 2 (3)

ԼԱՄՊԱՆԵՐԻ

մեծ ընտրութիւն

Եւրոպայի ամենանշանաւոր գործարաններից

Ե. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ մագազինում,

Շարուրօվի տանը, Մուշտէիդի դէմ,

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ։

Въ Редакціи газеты „Мшакъ", а также въ книжн. магазин. Фонъ-Вихмана продается

ЛЕКЦІЯ Д-РА АНДРЕАСА АРЦРУНИ

СѢРА

ея химическія свойства техническое примѣненіе и геологическое положеніе

(цѣна 20 коп. съ пересылкой 25)

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ՓԵՏՐՎԱՐԻ 27. — ԹԻՖԼԻՍ. 1875.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (փետրվարի 26-ին)

	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալ)	5	90
Բամբակ Երևանու	4	60
„ Ամերիկայի սերմից	6	50
Բուրդը Թուշի	6	10
Թարաքամի	3	80
Շաքարը ռսի (բրօցկու)	8	55
„ միւս տեսակը	8	40
„ զազրան, տրանզիտ	4	65
„ մաքուր վճարած	7	75
Շաքարաւազը Ռսի	6	90
Ղահվա Լիմանի լաւը	18	
„ Մօկօ շատ լաւը	19	60
„ Մարտինկօի ցածր	15	
Ալիւրը Երևանի	1	
Ալիւրը Գեանջաւ հասարակ	1	5
„ Շորագեալու	1	20
Գարին	„	60
Մոմ	10	45
Փոխանակագիր Պօլսի	6	40
„ Գավրէժի	4	51
Լօնդօնի կուրսը (Օդեսայի վերայ) 1 լիրան արժէ	7	17
Մարսէլ և փարիզ 353 ֆր. արժէ	100	

ՀՆՌԱԳԻՐ

Քսան բառից կազմված հեռագիրը աժէ՝

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի գլխաւոր քաղաքները	1	
Նոր-Նախիջեան	1	
Մօսկվայ, Ս. Պետերբուրգ, Նիժնի-Նօվգօրօդ	2	
Աւստրիա	2	75
Անգլիա	3	75
Գերմանիա	2	63
Թիւրքիա	3	
Ֆրանսիա	3	50

ՆԱՒԵՐ

Օդեսայից Փօթի (ամառը) նաւը դուրս է գալիս հինգշաբթի օրերը ժամը 2-ին կէս օրից յետոյ։

Փօթիից Օդեսա կիրակի 6 ժամին կէս օրից յետոյ։

Օդեսայից Փօթի (ձմեռը) հինգշաբթի օրերը 3 ժամին։

Փօթիից Օդեսա չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան։

Փօթիից Կ. Պօլիս նաւը դուրս է գալիս երկուշաբթի առաւօտները։

Կ. Պօլսից Փօթի կիրակի առաւօտները։

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև Փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 8 ժամին 18 րօպէ առաւօտեան։ Մինչև Սուրամ (խառն գնացքը) երեկոյեան 8 ժամ, 17 րօպէ։

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից	8. 18	8. 17
Մցխէթ	9. 18	10. 48
Գօրի	11. 39	1. 43
Սուրամ	1. 52	4. 30
Քութայիս	7. 55	
Փօթի	11. 27	

	առաւօտ.
Փօթիից	7. 38
Քութայիս	10. 12
Սուրամ	4. 57
Գօրի	7. 23
Մցխէթ	9. 52
Թիֆլիս	10. 49

Թիֆլիս գալիս է ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 10 ժամին 49 րօպէ։

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ	90	68	38
Գօրի	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ	5. 22	3. 92	2. 18
Քութայիս	9.	6. 75	3. 75
Փօթի	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

Ընդունում է

Ռուսաստան և Եւրոպա ամեն օր, բացի կիրակի։

Երկուշաբթի

Երևան (Ջուլֆ, Պարսկաստան) Օզուրգէթ, Ախալցխայ, Բէլի կլիւչ, Բագուի և Գանձակի նահանգ (ծանր փոստ)։

Երեքշաբթի

Սև և Ազով ծովի ռուս նաւահանգիստներ (ձմեռը) Բագուի և Գանձակի նահանգներ (թեթև փոստ)։ Նուխի (Ցարսկի կօլօդցի, Զաքաթալ, Սղնախ, Թէլաւ, Լագօդէխ) թեթև փոստ։

Չորեքշաբթի

Երևան, (Ջուլֆ, Ալէքսանդրապօլ, Նոր-Բայազեդ) Զուգդիդ։

Հինգշաբթի

Սև և Միջերկրական ծովի տաճկաց նաւահանգիստներ։

Ուրբաթ

Երևան (Ջուլֆ, Պարսկաստան, Ալէքսանդրապօլ) Օզուրգէթ, Ախալցխա, Բէլի կլիւչ, Սև և Ազով ծովի ռուս նաւահանգիստներ, (ամառը), Բագուի և Գանձակի նահանգները (թեթև փոստ)։

Շաբաթ

Նուխի, (Ցարսկ. կօլօդ. Զաքաթ. Սղն., Թէլաւ).

Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղու կէտեր ամեն օր, բացի կիրակի։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

	կօպ.
Բաց նամակը աժէ	5
Ռուսաստան նամակը	10
Գերմանիա, Աւստրիա	10
Ֆրանսիա	13
Անգլիա	14
Շվէյցարիա	14
Թուրքիա (Կ. Պօլիս)	20
Թիւրքիա (ցամաք)	20
Իտալիա	16
Ամերիկա	28
Պարսկաստան	10
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ՓՕՍՏԻ ԿԱՌՔԵՐ

Թիֆլիսից Վլադիկավկաս ամեն օր ամառը 6 ժամին կէս օրից յետոյ իսկ ձմեռը 4 ժամին։

Թիֆլիսից Պեատիգօրսկ, Ստավրապօլ և Րօստով հինգշաբթի և շաբաթ օրերը 6 ժամին առաւօտեան։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ (փետրվարի 18-ին)

Լօնդօն մի րուբլ աժէ $33\frac{5}{16}$ պէնս (փոխանակ 40 պէնս)։

Փարիզ մի րուբլ աժէ 350 սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ)։

Առաջին 5% փոխառութեան տոմսակ	$196\frac{1}{4}$
Երկրորդ	$195\frac{1}{2}$
5% բանկի տոմս. 1 շրջանի	98
„ „ „ 2 „	98
„ „ „ 3 „	—
5% րէնտա	$101\frac{1}{4}$
Ազով-Դօնի բանկի ակցիաներ	220
Օդէսայի Առևտր. բանկի ակցիաներ	224
Ս. Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտի ընկերութ. օբլիգացիաներ	$91\frac{3}{4}$

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—Բագու. Մ. Հ. Ուղարկեցինք ձեզ դօկտոր Ա. Արծրունու դասախօսութիւնը ծծումբի մասին։ Հինգ կօպէկ աւելորդ էք ուղարկել։

—Փարիզ. Ցարոյ. Ձեր հետաքրքրական յօդվածները միշտ ուրախութեամբ տպումենք, բայց արդեօք լաւ չէր լինի նոյնպէս և Փարիզի կեանքի մասին գրելու։

—Գօրի. Ա. Ղ. Ստացանք անցեալ կէս տարւայ և այս տարւայ վճարը պ. Ա. Մ-ից։